

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОГО ТА СЛОВ'ЯНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА

ІСТОРІЯ МОВОЗНАВСТВА

ЕЛЕКТРОННІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
тести та завдання для самостійної роботи
для здобувачів філологічного факультету
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність 035 Філологія

ОДЕСА
ОНУ
2024

УДК 81'0 (072)
I-90

Укладач:

О. В. Яковлєва, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри загального та слов'янського мовознавства.

Рецензенти:

О. А. Войцева, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри загального та слов'янського мовознавства ОНУ імені І. І. Мечникова;

Н. М. Хрустик, кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики ОНУ імені І. І. Мечникова.

*Рекомендовано вченою радою
філологічного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 3 від 8 листопада 2023 р.*

I-90 **Історія** мовознавства [Електронний ресурс] : електрон. метод. рекомендації : тести та завдання для самост. роботи для здобувачів філологічного ф-ту першого (бакалавр.) рівня вищої освіти спец. 035 Філологія / уклад. О. В. Яковлєва. – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2024. – 47 с. – 0,7 МБ.

Методичні рекомендації містять тематику лекційного курсу, теоретичні питання до практичних занять, які відповідають програмі курсу «Історія мовознавства». До кожної теми практичних занять додаються тестові завдання або завдання для самостійної роботи студентів, що сприятиме закріпленню важливої інформації. Здобувачі першого (бакалаврського) рівня ознайомляться з необхідною та додатковою літературою, інтернет-джерелами, питаннями до іспиту та таблицею оцінювання з розподілом балів.

УДК 81'0 (072)

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	4
ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ	5
ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, ТЕСТИ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ	10
ОСНОВНА ТА ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА	44
ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ	46

ВСТУПНЕ СЛОВО

Курс *Історія мовознавства* є складовою частиною теоретичної підготовки студентів-філологів, яка розпочинається *Вступом до мовознавства* і завершується курсом *Загального мовознавства*. Спираючись на знання студентів зі Вступу до мовознавства та інших часткових лінгвістичних дисциплін, курс *Історія мовознавства* займає одне з провідних місць у формуванні загальнолінгвістичної бази знань, є важливим і необхідним у процесі навчання на філологічному факультеті. Курс *Історія мовознавства* тісно пов'язаний з іншими дисциплінами, зокрема, всесвітньою історією, філософією, стилістикою, історією літературної мови та всіма іншими мовознавчими курсами.

Мета даного курсу: ознайомити студентів з історією розвитку лінгвістичної думки у світі, в тому числі й в Одеському (Новоросійському) університеті; розширити й зміцнити знання про наукові досягнення видатних лінгвістів світового рівня, схарактеризувати діяльність всесвітньо відомих лінгвістичних шкіл, зокрема, й Одеської лінгвістичної школи, поглибити знання про лінгвістичні напрями, які виокремились у XIX–XX ст. В цілому курс розширює і поглиблює фахові знання студентів з лінгвістичних дисциплін.

Завданнями курсу є: ознайомлення студентів з основними періодами історії мовознавства; узагальнення розвитку лінгвістичних парадигм в історії мовознавства, активізація лінгвістичного мислення, закладання необхідної бази науково-дослідної роботи студентів.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми, студенти повинні знати: основні етапи розвитку знань про мову, причини появи тієї чи іншої лінгвістичної теорії, уміти орієнтуватися в хронології розвитку світової та вітчизняної лінгвістичної думки; критично оцінювати і застосовувати у своїй дослідницькій роботі досягнення як світового мовознавства, так і праці вчених Одеської лінгвістичної школи.

ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

1. Історія мовознавства як важлива складова науки про мову.

Мета і завдання курсу. Ведичні тексти і граматики Паніні

Об'єкт і предмет курсу, значення історії мовознавства в процесі підготовки філологів. Зв'язок з іншими лінгвістичними дисциплінами. Умови виникнення науки про мову. Причини зацікавлення феноменом людської мови. Найдавніші лінгвістичні традиції. Роль і значення давньоіндійської наукової традиції. Священні ведичні тексти. Рігведа. Книга жерців. Магічна сила слова. Інтерес до етимології. Нірукта Яски. Граматика Паніні. Узагальнення праць брахманської культури. Словозміни і словотвір давньоіндійської мови – санскриту. Правила-сутри, порядок сутр. Оригінальна система символів у граматиці. Праці інших граматистів та лінгвофілософів: Бхартріхарі, Патанджалі, Катьяяна.

2. Мова як об'єкт філософських досліджень.

Мовознавство в Давній Греції та Римі. Арабське мовознавство

Філософський період (V–IV ст. до н. е.). Дискусія про природу найменувань. Школи *фюсей* і *тесей*. Діалог Платона «Кратил». Мовознавчі ідеї Аристотеля. Ототожнення мови і свідомості. Частини мови і логічні категорії. Виділення інших граматичних категорій. Праці Аристотеля «Поетика» і «Риторика». Речення і судження. Питання аналогії та аномалії. Александрійський період. Граматисти цього періоду: Діонісій Фракійський, Аполлоній Дискол. Римські мовознавці: Марк-Теренцій Варрон, Донат і Прісціан. Давнє арабське мовознавство. Боротьба за чистоту літературної мови. Найвідоміші школи: басрійська, куфійська, багдадська. Трактат Сібавейхи «Аль-кітаб» («Книга»). Словник Фірузабаді «Камус» («Океан»). Тюркологія Махмуда аль Кашгарі «Диван тюркських мов».

3. Середньовіччя у західній і східній Європі

Раннє Середньовіччя (VI–X ст. н. е.) – продовження традиції античної філософії мови Платона і Аристотеля. Латинська мова як мова богослужіння римсько-католицької церкви, основа міжнаціонального спілкування вчених західної Європи. Панування логіцизму, ідей Августина Блаженного. Популярність граматик латинської мови Доната і Прісціана. Розкол християнської церкви. «Латинський» Захід і «греко-слов'янський» Схід. Популярність граматик Аполлонія Діскола і Діонісія Фракійця на Сході. Популярність ідей Г. Богослова, І. Дамаскіна. Вчення про мову – складова частина богослов'я. Латиниця як основа письма в країнах західної Європи.

Пізнє Середньовіччя (XI–XIV ст.) та епоха Відродження. Трактат про народне мовлення Данте. Пошуки універсальних властивостей мови. Ідея створення «всесвітньої» мови. Класифікація мов Й. Скалігера. Граматика Пор-Рояля, А. Арно і К. Лансло (1660 р.).

Роботи Максима Грека (XVI ст.). Перша друкована «Слов'янська граматика», що вийшла у Вільно в 1586 р. Граматика і словник Лаврентія Зизанія (1596 р.); граматика Мелетія Смотрицького (1619 р.). Лексикографічні праці П. Беринди (1627 р.). Граматика М. Ломоносова (1755 р.).

4. Зародження порівняльно-історичного мовознавства.

Наукова діяльність Ф. Боппа, Р. Раска, Я. Грімма, О. Востокова

Перші відомості про санскрит у Європі. Листи з Індії Ф. Сассетті (XVI ст.). Знайомство європейських лінгвістів із санскритом в к. XVIII ст. завдяки працям В. Джонса. Фрідріх Шлегель «Про мову і мудрість індійців» (1808 р.). Підвалини порівняльно-історичного методу в роботі Ф. Боппа «Про систему дієвідмінювання санскритської мови у порівнянні з такою грецької, латинської, перської та германської мов» (1816 р.). Праця датського мовознавця Р. Раска «Дослідження в галузі давньо-північної мови або походження ісландської мови» (1818 р.). Ідеї Р. Раска стосовно матеріалу для порівняльно-історичних досліджень, а також індоєвропейської прамови. «Німець-

ка граматика» Я. Грімма (1819 р.) – перша порівняльно-історична граматика германських мов. Конкретні закони звукових змін у мові. Споріднені зв'язки між слов'янськими мовами у «Розвідці про слов'янську мову» О. Востокова (1820 р.). 1846 р.: створення Кирило-Мефодіївського братства. Мрії українців про всеслов'янську спілку вільних народів. Визначення методів історичного дослідження споріднених мов, значення історичної фонетики для порівняльно-історичного мовознавства.

*5. Вільгельм фон Гумбольдт – засновник загального
й теоретичного мовознавства, філософії мови,
нових напрямів сучасної науки про мову*

Внесок В. фон Гумбольдта в юриспруденцію, літературознавство, перекладознавство. Ідеї стадіальної концепції мови. Виділення інкорпоративного типу мов. Удосконалення типологічної класифікації. В. Гумбольдт як засновник лінгвістичної типології. Загальні завдання лінгвістики у зв'язку з філософією в роботі «Про мову каві на острові Ява» (1836-1840 рр.). Антропологічний підхід до мови в ученні Гумбольдта. *Організм* мови як цілісна система. Мова як діяльність людського духу, творчий процес (*energeia*), а не мертвий продукт (*ergon*). Творчий характер мови. Проблема походження і генеалогії мови. Розрізнення мови і мовлення, зовнішньої та внутрішньої форми мови. В. Гумбольдт про антиномії у мові. Мова і народ, мова і культура. Національна мова і картина світу.

*6. Мовознавство у другій половині XIX ст. Біологічний,
психологічний і молодогораматичний напрями у мовознавстві*

Наукова діяльність А. Шлейхера як засновника натуралізму. Мовознавство та еволюційна теорія Ч. Дарвіна. Праці А. Шлейхера: «Теорія Дарвіна і мовознавство» (1863 р.); «Значення мови для природної історії людини» (1865 р.). Два періоди розвитку мови: доісторичний (мова у стані розвитку) та історичний (регрес і розпад мови). Генеалогічна класифікація мов. Теорія родовідного дерева А. Шлей-

хера. Реконструкція індоєвропейської прамови. Байка «Вівця і коні». Мовознавство як одна з природничих наук.

Г. Штейнталь – фундатор психологічного напрямку. Ідеї Гумбольдта в середині ХІХ ст. Мова як феномен психологічного стану й діяльності людини, народу. Індивідуальна психологія і психологія народів. Психологія мови і мовлення. Невідповідність логічних і лінгвальних категорій. Праці науковця: «Граматика, логіка і психологія, їх принципи і взаємовідношення» (1855 р.), «Вступ до психології та мовознавства» (1871 р.). «Журнал психології народів і мовознавства» Г. Штейнталю.

Молодограматизм як напрям порівняльно-історичного мовознавства (70-ті роки ХІХ ст.). Відмова від розгляду «вічних проблем» науки про мову. Маніфест молодогограматиків Остгофа і Бругмана (1878 р.). Праці Пауля і Дельбрюка (1880; 1901). Мова як продукт психофізичної діяльності. Увага до живих мов. Фонетичні закони молодогограматиків.

7. Харківська лінгвістична школа. Наукова діяльність О. Потебні. Основоположні ідеї лінгвістичної теорії І. Бодуена де Куртене

Ідеї Гумбольдта в ученні О. Потебні. Праці науковця: «Думка і мова» (1862 р.), «Мова і народність» (1895 р.). Взаємозв'язок мови і мислення. Психологічна концепція Потебні. Переосмислення гумбольдтіанського поняття «внутрішня форма мови». Потебня про внутрішню форму слова. Символізм мови. *Ближче і дальше* значення слова. Заперечення полісемії. Граматична теорія та синтаксичні категорії в ученні Потебні. Естетична функція слова.

Синхронічний підхід до вивчення мови у І. Бодуена де Куртене. Науковець як представник колективного (соціального) психологізму. Заперечення поняття «звуковий закон». Значення статички і динаміки при вивченні мови. Поняття економії мовних засобів; розуміння мови як системи; соціальна диференціація мови в ученні Бодуена де Куртене. Психологічна інтерпретація фонем і морфем. Бодуен де Куртене як засновник морфонології, девіатології (помилкознавства).

*8. Фердинанд де Соссюр як основоположник соціологічного
напрямку. Лінгвістичні дослідження у Новоросійському
(Одеському) університеті*

Ф. де Соссюр як компаративіст. «Мемуар про початкову систему голосних» (1879 р.). Роль А. Сеше й Ш. Баллі у підготовці до друку «Курсу загальної лінгвістики» (1916 р.). Визначення об'єкта лінгвістики. Метод антиномій як основний метод аналізу Ф. де Соссюра. Поняття «лінгвальна діяльність», «мова» і «мовлення». Розмежування внутрішньої і зовнішньої лінгвістики, діакронії та синхронії. Мова як система знаків. Природа мовного знака. Утвердження системного підходу до вивчення мови.

В. Григорович як фундатор філологічної науки та україністики в Новоросійському університеті (1865 р.). Перший декан історично-філологічного факультету. Збирач етнографічного і фольклорного матеріалу, ініціатор створення слов'янського товариства, яке займалося вивченням місцевої історії, етнографії, археології. Порівняльно-історичне вивчення слов'янських мов і літератур. Праці В. Григоровича: «Статті, що стосуються стародавньої слов'янської мови» та «Слов'янське наріччя» (1884). Фонологічна і морфологічна характеристика української мови. І. Ягич – «патріарх славістики», дослідник старослов'янської мови, слов'янського фольклору, порівняльної граматики слов'янських та індоєвропейських мов. Славіст Б. Ляпунов, історичне вивчення фонетики і морфології. О. Томсон, піонер фонетичних досліджень в університеті, дослідник порівняльного мовознавства. Академік Ю. Карпенко, засновник ономастичної школи в університеті (літературна ономастика, космонімія).

ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 1

Тема: ЗНАННЯ ПРО МОВУ В СТАРОДАВНІ ЧАСИ

Питання для обговорення

1. Розвиток мовознавства в стародавній Індії
2. Наука про мову в Давній Греції та Римі
3. Основні відмінності знань про мову в Індії, Греції та Римі
4. Арабське мовознавство
5. Мовознавчі школи у греків і арабів

Методичні рекомендації щодо розкриття теми: знати хронологію зародження інтересу до мови в найдавніших традиціях; звернути увагу на причини зацікавлення мовними проблемами; запам'ятати прізвища перших граматистів; вільно володіти новими поняттями та термінами.

Рекомендована література: [1, 5, 9].

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ

1. Як формуються перші паростки наукових знань про мову:
 - а) шляхом збору мовного матеріалу;
 - б) шляхом реєстрації мовних фактів;
 - в) шляхом спілкування;
 - г) шляхом спостереження за процесом спілкування?
2. У давньому мовознавстві виділяють чотири наукові традиції:
 - а) давньоіндійську, давньокитайську, давньогрецьку, давньоримську;
 - б) давньоіндійську, давньокитайську, класичну, європейську;
 - в) давньоіндійську, класичну, європейську, філософську;
 - г) давньоіндійську, давньокитайську, класичну, арабську.
3. Яка наукова традиція у давньому мовознавстві називається класичною:
 - а) давньоіндійська;
 - б) давньокитайська;
 - в) арабська;
 - г) давньогрецька і римська?

4. Що таке веді:
- а) збірник мовознавчих праць індійських лінгвістів;
 - б) збірка псалмів;
 - в) збірка поетичних творів;
 - г) збірка релігійно-поетичних гімнів і ритуалів?
5. Що стало основною причиною формування мовознавчої науки у стародавній Індії:
- а) прагнення зберегти точність вед і забезпечити їх розуміння;
 - б) потреба вести державний облік земель;
 - в) філософська думка того часу;
 - г) виникнення першого письма?
6. Скільки років налічує давньоіндійська мовна традиція:
- а) 3000;
 - б) 2000;
 - в) в) 4000;
 - г) 3500?
7. Хто з мовознавців стародавньої Індії став автором першої граматики санскриту:
- а) Бхартріхарі (I ст. н. е.);
 - б) Паніні (V–IV ст. до н. е.);
 - в) Вараручі Катьяяна (II ст. до н. е.);
 - г) Патанджалі (II ст. до н. е.)?
8. Предметом наукових дискусій у філософський період давньогрецької науки про мову було питання про:
- а) структуру мови;
 - б) сполучення звуків у мовленні та їх взаємовплив;
 - в) зв'язок мови і мовлення;
 - г) природу слова і відношення його до речі.
9. У якому творі філософа Платона відображено суперечки давньогрецьких учених:
- а) “Риторика”;
 - б) “Кратил, або про правильність імен”;
 - в) “Поетика”;
 - г) “Про природу речей”?

10. Назвіть ім'я ученого, якому належить перша спроба виокремлення частин мови:
- а) Аристотель;
 - б) Платон;
 - в) Демокрит;
 - г) Геракліт.
11. Які частини мови розрізняє Платон:
- а) ім'я і займенник;
 - б) ім'я та дієслово;
 - в) дієслово і числівник;
 - г) ім'я і службові слова?
12. Чиї погляди переповідали римські вчені:
- а) давньоіндійських мовознавців;
 - б) давньоарабських мовознавців;
 - в) давньогрецьких філософів та мовознавців;
 - г) китайських та індійських мовознавців?
13. Що стало стимулом для розвитку арабського мовознавства:
- а) вплив античного мовознавства;
 - б) необхідність систематизувати та узагальнити все, що було на-
працьовано у VII–XII ст.;
 - в) прагнення наблизитись до Аллаха;
 - г) тлумачення Корану, боротьба проти засмічення літературної
мови, арабізація народів?
14. Які школи арабського мовознавства найвідоміші:
- а) багдадська;
 - б) андалузська;
 - в) єгипетсько-сирійська;
 - г) басрійська і куфійська?
15. “Камус” у перекладі означає:
- а) мова;
 - б) бсвіт;
 - в) в книга;
 - г) океан.

16. “Аль-кітаб” у перекладі означає:
- а) океан;
 - б) мовознавство;
 - в) книга;
 - г) вічне.
17. Найбільших успіхів араби досягли в:
- а) лексикографії;
 - б) стилістиці;
 - в) граматиці.
18. Арабські словники відрізнялися великою кількістю:
- а) синонімів;
 - б) антонімів;
 - в) омонімів;
 - г) фразеологізмів.
19. Який метод дослідження вперше застосований у праці “Диван тюркських мов” Махмуда аль-Кашгарі:
- а) порівняльний;
 - б) зіставний;
 - в) описовий;
 - г) структурний?
20. Що означає слово “диван” (“Диван тюркських мов”):
- а) спільнота;
 - б) зібрання;
 - в) група;
 - г) об’єднання?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 2

Тема: СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ У ЗАХІДНІЙ І СХІДНІЙ ЄВРОПІ

Питання для обговорення

1. Стан науки про мову в період Середньовіччя
2. Вплив латинської граматики на подальший розвиток мовознавства
3. Граматика Пор-Рояля

4. Зародження мовознавства у східних слов'ян
5. І. Огієнко про українську науку та культуру протягом середньовіччя

Методичні рекомендації: знати хронологію подій; періоди середньовіччя; авторів граматик; причини появи граматики Пор-Рояля; граматики українських авторів, що вплинули на розвиток знань про мову в Росії.

Рекомендована література: [2, 4, 5, 9].

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ

1. Як характеризується середньовіччя в Європі:
 - а) розквітом мовознавства;
 - б) розквітом усіх наук;
 - в) інтелектуальним занепадом у галузі всіх наук;
 - г) занепадом мовознавства?
2. Що стало поштовхом до розвитку мовознавства у період середньовіччя в Європі:
 - а) запровадження християнства;
 - б) збереження мови;
 - в) бажання зберегти легенди для наступних поколінь;
 - г) перекладання священних книг?
3. Першими проповідниками православної християнської релігії у слов'ян були:
 - а) готський єпископ Вульфїла;
 - б) Ансельм Кентерберійський та Фома Аквінський;
 - в) брати Кирило і Мефодій;
 - г) Щек та Хорив.
4. Якою мовою написані перші слов'янські пам'ятки:
 - а) глаголицею;
 - б) кирилицею;
 - в) латиною;
 - г) глаголицею і кирилицею?
5. Практичне володіння якою мовою відкривало шлях до отримання духовної і світської освіти в епоху середньовіччя:

- а) старо-слов'янською;
 - б) грецькою;
 - в) латинською;
 - г) китайською?
6. Єдиною мовою, що вивчалася в середні віки, була:
- а) латинська;
 - б) готська;
 - в) старослов'янська;
 - г) давньогрецька.
7. Середньовічне розуміння граматики:
- а) мистецтво декламування віршів;
 - б) мистецтво правильно говорити і писати;
 - в) мистецтво виразного читання;
 - г) мистецтво креслення.
8. Першу спробу групування всіх європейських мов зробив:
- а) Йосиф Юстус Скалігер;
 - б) Йоганн Рейхлін;
 - в) Роберт Стефанус;
 - г) Юлій Цезар Скалігер.
9. Книгодрукування в Європі було винайдено:
- а) Йоганном Гутенбергом у 1438 р.;
 - б) Йоганном Рейхліном у 1506 р.;
 - в) Йосифом Юстусом Скалігером у 1596 р.;
 - г) Генріхом Стефанусом у 1579 р.
10. Хто вперше в історії культури поставив питання про народну та літературну мови і виступив на захист національних літературних мов (зокрема італійської):
- а) Йоганн Гутенберг;
 - б) Максим Грек;
 - в) Данте Аліг'єрі;
 - г) Лаврентій Зизаній?
11. Якою мовою написана "Божественна комедія" Данте:
- а) італійською;
 - б) латинською;

- в) давньогрецькою;
 - г) санскритом?
12. Що дало початок накопичуванню мовних матеріалів:
- а) географічні відкриття;
 - б) винайдення книгодрукування;
 - в) інтерес до санскриту;
 - г) усі відповіді правильні?
13. Вивчення живих народних мов, укладання їх граматик і словників розпочалося:
- а) в епоху середньовіччя;
 - б) XVII–XVIII ст.;
 - в) епоху Відродження;
 - г) епоху класицизму?
14. Найпершу нашу Азбуку надрукував:
- а) Л. Зизанія;
 - б) М. Смотрицький;
 - в) П. Беринда;
 - г) І. Федоров.
15. Першим в Україні друкованим словником став:
- а) “Роздуми...” Лаврентія Зизанія;
 - б) “Словарь...” Йоганна Рейхліна;
 - в) “Санскрит...” Філіппо Сассеті;
 - г) “Лексисть...” Лаврентія Зизанія (Тустановського).
16. Перша в Україні друкарня була заснована:
- а) Юрієм Дрогобичем;
 - б) Лаврентієм Зизанієм;
 - в) Іваном Федоровим;
 - г) Петром Сагайдачним.
17. Де і коли засновано першу в Україні друкарню:
- а) 1438 р. у Києві;
 - б) 1574 р. у Львові;
 - в) 1548 р. у Харкові;
 - г) 1637 р. у Вінниці?

18. З якою метою вчені-мовознавці почали створювати загальну раціональну граматику:

- а) щоб зникла необхідність вивчати кілька мов для порозуміння;
- б) для полегшення підкорення однією державою іншої;
- в) щоб спростити дослідження походження усіх мов;
- г) щоб полегшити обмін науковою інформацією, спілкування різних народів і країн?

19. Перші граматики українською мовою з'явилися:

- а) в XVI ст.;
- б) в XVII ст.;
- в) у в XVIII ст.

20. Головні досягнення середніх віків:

- а) блискучий розвиток мовознавчої науки;
- б) накопичення матеріалу;
- в) удосконалення теорій;
- г) виникнення шкіл і створення перших методик вивчення мови.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 3

Тема: ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ МОВОЗНАВСТВО (І ПОЛОВИНА XIX СТ.)

Питання для обговорення

1. Значення санскриту для порівняльно-історичного мовознавства
2. Перші представники порівняльно-історичного мовознавства (мовознавчі погляди Ф. Боппа, Р. Раска, Я. Грімма)
3. Порівняльне мовознавство у східних слов'ян
4. Українознавство в 1-й половині XIX ст.

Методичні рекомендації: пояснити причини зародження порівняльно-історичного мовознавства в Європі ; повторити тему про великі географічні відкриття, звернути увагу на хронологію подій; характеризувати політичну ситуацію в Україні в кінці XVIII на початку XIX ст.

Рекомендована література: [2, 4, 5, 9].

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ

1. Перші відомості про санскрит з'являються у листах з Індії італійського мандрівника:
 - а) Роберта Стефануса;
 - б) Йоганна Гутенберга;
 - в) Філіппо Сассеті;
 - г) Йосифа Юстуса Скалігера.
2. Коли з'явилися перші відомості про санскрит:
 - а) в 60-х роках XVI ст.;
 - б) 70-х роках XVI ст.;
 - в) 80-х роках XVI ст.;
 - г) 90-х роках XVI ст.?
3. Англієць У. Джонс зробив доповідь в «Азіатському товаристві» (в Індії):
 - а) у 1808 р.;
 - б) у 1786 р.;
 - в) у 1660 р.;
 - г) у 1850 р.
4. Джонс звернув увагу на збіг форм мови санскриту з формами інших європейських мов:
 - а) латинської та давньогрецької;
 - б) англійської та німецької;
 - в) слов'янських та германських мов;
 - г) германських та романських мов.
5. Діахронні зіставлення як продумана система методів з'являються:
 - а) в кінці XVIII ст.;
 - б) у 2-й пол. XIX ст.;
 - в) в середині XIX ст.;
 - г) в 1-й чверті XIX ст.
6. Представники яких 3-х європейських країн майже одночасно зробили перші спроби порівняти мови в плані діахронії:
 - а) Німеччини, Франції, Англії;
 - б) Франції, Росії, Швейцарії;
 - в) Італії, Греції, Німеччини;

- г) Німеччини, Данії, Росії.
7. Вперше описав наріччя німецької мови:
- а) Ф. Бопп;
 - б) Я. Грімм;
 - в) Р. Раск;
 - г) В. фон Гумбольдт.
8. Хто з германістів помітив і описав «перше пересування приголосних»:
- а) Ф. Бопп;
 - б) Я. Грімм;
 - в) Р. Раск;
 - г) О. Востоков.
9. Хто з перших представників порівняльно-історичного мовознавства розглядав лексику (слова) як мало надійний матеріал для того, щоб установити спільність походження мов:
- а) Ф. Бопп;
 - б) Я. Грімм;
 - в) Р. Раск;
 - г) О. Востоков.
10. Автором розвідки «Про мову і мудрість індійців» (1808 р.) був:
- а) Ф. Бопп;
 - б) Я. Грімм;
 - в) Ф. Шлегель;
 - г) Р. Раск.
11. О. Востокову вдалося розкрити таємницю наступних звуків:
- а) задньоязикових,
 - б) предньоязикових;
 - в) лабіалізованих голосних;
 - г) носових голосних.
12. Першу граматику живої української народної мови було видано:
- а) у 1818 р.;
 - б) у 1902 р.;
 - в) у 1798 р.;
 - г) у 1918 р.

13. Автором цієї граматики був:

- а) М. Смотрицький;
- б) О. Павловський;
- в) М. Максимович;
- г) П. Беринда.

14. Мовознавство XVII–XVIII ст. – це доба:

- а) накопичування відомостей про словниковий склад, фонетичну систему і граматичну будову багатьох мов світу;
- б) напруженої боротьби всіх прогресивних сил європейських народів проти феодалізму, феодальної ідеології, за визволення науки і людської особистості від богословських пут;
- в) інтелектуального занепаду в галузі всіх наук, у тому числі й мовознавства;
- г) відродження інтересу до мовознавчих проблем.

15. Реалізацією якого завдання, що історично постало перед мовознавством у XVII–XVIII ст., стала поява багатомовних словників:

- а) розв'язання проблеми походження і розвитку мови;
- б) укладання нормативних граматик;
- в) каталогізація величезного фактичного мовного матеріалу;
- г) розв'язання питання про міжнародну мову?

16. Різко критикуючи вчення церкви про “божественне” походження мови, вчені другої половини XVIII ст. протиставляють йому погляди, за якими творцем мови є людина, і відроджують три античні теорії походження мови:

- а) теорія мови богів, теорія мови героїв, теорія мови людей;
- б) теорія договору, теорія звуконаслідувальна, теорія вигукова;
- в) теорія крику природи, теорія рефлексії, теорія свідомості;
- г) теорія первісних звуків, теорія багатства душ і теорія людського походження.

17. У XVII–XVIII ст. починає повільно розвиватися:

- а) схоластика;
- б) етимологія;
- в) граматика;
- г) лексикологія.

18. Найвизначніший український словник П. Білецького–Носенка з'явився:

- а) у 1818 р.;
- б) у 1843 р.;
- в) у 1901р.;
- г) 1850 р.

19. Посібники з української мови в 1-й половині ХІХ ст. створювалися:

- а) у Східній Україні;
- б) у Західній Україні;
- в) у Києві;
- г) на півдні країни.

20. Українська мова досліджувалась шляхом зіставлень і порівнянь з іншими слов'янськими мовами у 1-й пол. ХІХ ст. в роботах:

- а) Б. Грінченка і Ю. Кобилянського;
- б) П. Житецького і А. Кримського;
- в) М. Левченка і П. Білецького-Носенка;
- г) М. Максимовича і Я. Головацького.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 4

Тема: ЛІНГВОФІЛОСОФСЬКЕ УЧЕННЯ В. ФОН ГУМБОЛЬДТА

Питання для обговорення

1. Гумбольдтіанство як вияв антропоцентричного підходу до мови
2. Поняття «народний дух» в ученні Гумбольдта
3. Сутність і природа мови: розрізнення мови і мовлення
4. Діалектика мови. Антиномії в концепції лінгвофілософа
5. Вчення про внутрішню і зовнішню форми мови

Методичні рекомендації: звернути увагу на наукові інтереси В. Гумбольдта; знати основні праці науковця, запам'ятати нові поняття і терміни, якими користувався лінгвофілософ; пояснити, що було незрозумілим в ученні Гумбольдта на початку ХІХ ст.

Рекомендована література: [5, 6, 9].

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ

1. Найбільший внесок Гумбольдт зробив:
 - а) у мовознавство;
 - б) юриспруденцію;
 - в) філософію;
 - г) літературознавство.
2. Найбільше вченого цікавили:
 - а) проблеми генеалогічної класифікації мов;
 - б) граматики германських мов;
 - в) загальнотеоретичні й філософські проблеми;
 - г) проблеми літературної мови.
3. Усі мови світу Гумбольдт поділяє на:
 - а) три морфологічні типи;
 - б) два морфологічні типи;
 - в) чотири морфологічні типи;
 - г) п'ять морфологічних типів.
4. Гумбольдт вважав, що за ступенем розвитку мов можна судити про:
 - а) ступінь розробки граматичних питань;
 - б) ступінь розробки питань синтаксису;
 - в) наявність діалектів;
 - г) ступінь інтелектуального розвитку народу.
5. Гумбольдта вважають засновником:
 - а) типологічного мовознавства;
 - б) теоретичного мовознавства;
 - в) теоретичної граматики;
 - г) етнолінгвістики.
6. Діяльність ученого припадає на:
 - а) 2-гу половину XVII ст.;
 - б) на 1-шу половину XVIII ст.;
 - в) 2-гу половину XIX ст.;
 - г) на 1-шу половину XIX ст.
7. Значний вплив на учення Гумбольдта мали ідеї:
 - а) І. Канта;

- б) Ф.Шиллера;
 - в) його брата О. Гумбольдта;
 - г) Аристотеля.
8. Гумбольдт писав про мову як діяльність:
- а) духу;
 - б) мислення;
 - в) духу і мислення.
9. Мову науковець розумів як:
- а) абстрактне поняття;
 - б) мисленнєву діяльність;
 - в) діяльність мовленнєвого апарату;
 - г) органом, що утворює думку.
10. Мова в ученні Гумбольдта – це:
- а) асистема знаків;
 - б) світобачення народу;
 - в) лексичний склад; граматична система.
11. За його твердженням, мова невіддільна від:
- а) розвитку економіки;
 - б) анатомії людини;
 - в) культури;
 - г) технічного прогресу.
12. Мова – це:
- а) результат роботи органів мовленнєвого апарату;
 - б) інтелектуальна і фізична праця;
 - в) мертвий продукт (ergon);
 - г) безупинна діяльність (energeia).

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Прочитайте текст Кришка А. Ю. *Вплив ідей Вільгельма фон Гумбольдта (1767–1835) на мовну освіту в Україні XIX – початку XX століття* : монографія / А. Ю. Кришко., Н. М. Бріт. Умань : ФПО Жовтий О. О., 2015. 179 с. Виділіть теми, які цікавили лінгвофілософа. Підготуйтеся до обговорення ідей науковця в межах цих тем.

Лінгвістична концепція Вільгельма фон Гумбольдта формувалася під впливом німецької філософії кінця XVIII – першої половини XIX ст. – ідей Іммануїла Канта, Фрідріха Шеллінга, Георга Гегеля та інших.

Передусім ідеться про притаманний В. фон Гумбольдту діалектичний підхід до мовних явищ як всеосяжний і різнобічний погляд на пізнання. Так, на підставі розкриття ідеалістичною філософією діалектичної структури мислення, яке вважалося першоосновою буття, Гумбольдт виявляє одну з найважливіших проблем теоретичного мовознавства – зв'язку мови і мислення. Під впливом вчення Іммануїла Канта (1724–1804) про антиномії чистого розуму Гумбольдт намагається з'ясувати діалектичну природу мови, яка становить сутність як явища, що розвивається в часі й просторі. На визнання В. фон Гумбольдтом діалектичного характеру мовних процесів великий вплив справив Фіхте, який розвинув «діалектичне сприйняття процесу діяльності». Отже, гумбольдтівська концепція про те, що мова є продуктом діяльності людини і водночас самою діяльністю, зароджується на ґрунті ідеалістичної філософії.

Учення В. фон Гумбольдта про духовне начало мови, про те, що мова є виявленням «духу народу», генетично пов'язане з творчим засвоєнням абсолютної ідеї «феноменології духу» Георга Гегеля (1770–1831).

В. фон Гумбольдт створює власну концепцію взаємодії духу і мови. Мова є діяльністю духу й силою, що примушує дух діяти. В. фон Гумбольдт убачав безпосередню зумовленість рівня розвитку мови ступенем «потужності синтезу» акту діяльності духу як «енергетичного стимулятора» мови і загального ладу мови. У цьому аспекті вчений вважав найбільш досконалим санскрит і стверджував: «Санскрит серед усіх нам відомих мов виявляється найбільш давньою, яка має справжню будову граматичних форм, причому в такій повноті та довершеності єдиного цілого, що в цьому плані пізніше було додано лише дуже мало».

На підставі цих ідей Гумбольдта виникає у 1930-х рр. концепція Бенджаміна Уорфа, згідно з якою структура мови визначає мислення і

спосіб пізнання реальності, вона увійшла в науковий обіг як «гіпотеза Сепіра-Уорфа». В рамках цієї теорії Едвард Сепір стверджував, що кожна мова структурує світ в особливий спосіб для того, хто говорить нею, і для того, щоб вивчити незнайому мову, необхідно вступити в нову сферу мислення. Випереджаючи американських учених, О. Потебня у статті «Мова і народність» (опубл. 1895) вказує на те, що є мови, придатні для висловлення певних тем, думок і почуттів, але неспроможні формулювати інші, тому навіть християнство різниться у своїх формах і в кожного народу узгоджується з його мовою. Так, на думку українського вченого, є не тільки християнство східне і західне, але й російське, польське, німецьке і навіть німецькі християнства. Теорія В. фон Гумбольдта спричиняє кардинальні зміни в мовознавчій науці.

Він пише: «Мова є нібито зовнішнім виявом духу народів: мова народу – це його дух і дух народу – це його мова». Дефініція «народного духу» включає визначення, які допомагають з'ясувати якісні характеристики цього поняття: «духовна сила народу», «найбільш життєве й самостійне начало», «творча самостійність», «духовне начало», «духовні особливості нації», «інтелектуальна своєрідність народу».

Розглядаючи мову діалектично як живий організм, що, перебуваючи в постійному розвитку, поєднує та приборкує в собі полярні протилежності, Гумбольдт переконує, що її не можна розподіляти на механічно поєднані частини, адже вона є природним цілим – матеріально-духовною енергетичною системою.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 5

Тема: НАТУРАЛІЗМ (БІОЛОГІЗМ), ПСИХОЛОГІЗМ І МОЛОДОГРАМАТИЗМ ЯК ОСНОВНІ НАПРЯМИ В МОВОЗНАВСТВІ 2-Ї ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.

Питання для обговорення

1. Лінгвістично-психологічна теорія Г. Штейнтала
2. Причини виникнення школи молодогограматиків
3. Наукова діяльність А. Шлейхера

4. Натуралізм у поглядах А. Шлейхера та М. Мюллера на природу мови
5. Слабкі сторони молодогограматичного напрямку

Методичні рекомендації: звернути увагу на причини появи вище названих напрямів; знати хронологію цих напрямів; коло наукових інтересів А. Шлейхера, Г. Штейнталя, молодогограматиків; оцінити вплив наукових ідей у цих напрямках на сучасну науку про мову.

Рекомендована література: [3, 5, 9; 2, 3 (додаткова)].

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДО ТЕМИ

1. Який напрям у надрах порівняльно-історичного мовознавства виник першим:
 - а) психологізм;
 - б) молодогограматизм;
 - в) неогумбольдтіанство;
 - г) натуралізм?
2. Перші роботи А. Шлейхера виконані в рамках:
 - а) біологізму;
 - б) натуралізму;
 - в) порівняльно-історичного мовознавства;
 - г) неогумбольдтіанства.
3. А. Шлейхер прагнув поширити на мову закони теорії:
 - а) Ф. Боппа;
 - б) В. Гумбольдта;
 - в) Ч. Дарвіна;
 - г) Д. Локка.
4. Розпад мов, на думку А. Шлейхера, відбувався:
 - а) в історичний період;
 - б) у доісторичний період;
 - в) у сучасний період історії;
 - г) в період античності.
5. А. Шлейхер вважав, що:
 - а) індоєвропейську мову можна реконструювати як єдине ціле;
 - б) цю мову можна реконструювати частково;

- в) неможливо реконструювати взагалі.
6. Увага Г. Штейнталя зосереджена на дослідженні:
- а) актів мовлення певного колективу людей;
 - б) мовної практики народу;
 - в) акту мовлення психічної індивідуальності;
 - г) мови і мовлення в цілому.
7. Г. Штейнталь розглядає мовознавство як частину:
- а) психології;
 - б) психолінгвістики;
 - в) етнолінгвістики;
 - г) історії.
8. Психологізм був характерним для порівняльно-історичного мовознавства:
- а) 1-ї половини ХІХ ст.;
 - б) 1-ї половини ХХ ст.;
 - в) 2-ї половини ХІХ ст.;
 - г) 2-ї половини ХХ ст.
9. Мовлення, на думку Г. Штейнталя, це:
- а) діяльність мовленнєвого апарату;
 - б) духовна діяльність;
 - в) діяльність дихальних органів;
 - г) фізична діяльність людини.
10. Г. Штейнталь критикує:
- а) теорію В. Гумбольдта;
 - б) ідеї Ф. Боппа;
 - в) теорію Ч. Дарвіна;
 - г) натуралізм Г. Шлейхера.
11. В межах молодогограматизму визнавали тільки:
- а) індуктивний метод;
 - б) дедуктивний метод;
 - в) метод кількісних підрахунків;
 - г) інтерпретаційний метод.
12. Метою молодогограматизму є дослідження:
- а) споріднених мов;

- б) мертвих мов;
- в) мовних універсалій;
- г) живих мов.

13. Зародження молодограматизму пов'язане з науковою діяльністю вчених:

- а) Берлінського університету;
- б) Празького університету;
- в) Віденського університету;
- г) Лейпцизького університету.

14. Молодограматики трактували мову як продукт:

- а) мисленнєвої діяльності;
- б) психофізичної діяльності;
- в) духовної діяльності;
- г) психічної діяльності.)

15. Фонетичні закони, на думку Остгофа і Бругмана:

- а) мають певні причини і не знають винятків;
- б) не мають певних причин і є винятки;
- в) не мають певних причин і не знають винятків;
- г) мають певні причини і мають винятки.

16. Хто з науковців створив генеалогічну класифікацію мов індоєвропейської сім'ї, яка відома під назвою «родовідного дерева»:

- а) Г. Штейнталь;
- б) А. Шлейхер;
- в) В. Гумбольдт;
- г) молодограматики.

17. Молодограматизм як напрям виник:

- а) в 50-х рр. XIX ст.;
- б) в кінці XVIII ст.;
- в) в 70-х рр. XIX;
- г) на початку XX ст.

18. Мову як частину культури (оскільки в культурі взагалі, і в мові зокрема, проявляється психічна діяльність людини) розглядали представники:

- а) психологізму;

- б) біологізму;
- в) молодогораматизму;
- г) неогумбольдтіанства.

19. До рівня точної науки етимологію підняли представники:

- а) психологізму;
- б) біологізму;
- в) молодогораматизму;
- г) логіко-граматичної школи.

20. «Журнал психології народів і мовознавства» у 1860 р. разом із Лацарусом заснував:

- а) А. Шлейхер;
- б) В. Гумбольдт;
- в) Г. Штейнталь;
- г) А. Лескін.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 6

Тема: КЛАСИЧНІ ЛІНГВІСТИЧНІ ШКОЛИ

Питання для обговорення

1. Харківська лінгвістична школа. Наукова діяльність О. Потебні
2. Учення про слово. Внесок О. Потебні в граматичну теорію
3. Вивчення спадщини О. Потебні в Україні
4. Наукова діяльність О. Томсона

Методичні рекомендації: знати основні біографічні дані О. Потебні; вміти в загальних рисах схарактеризувати монографії науковця; коло його наукових інтересів; найважливіші ідеї лінгвіста, що є актуальними зараз; наукові ідеї О. Томсона в період роботи в Новоросійському університеті.

Рекомендована література: [2, 7, 9; 3, 4, 5 (додаткова)].

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Ознайомтеся з біографічними даними О. Потебні. Підготуйте коротке повідомлення про життєвий шлях науковця.

Олександр Потебня народився 22 вересня 1835 року на хуторі Манів, поблизу села Гаврилівка Полтавської губернії. Батьки хлопчика – багаті дворяни. Тато із запорізького козацького роду, відставний штабс-капітан, учасник воєн із Персією і Туреччиною в 1828–1829 рр. Ерудований у багатьох наукових питаннях, поліглот, батько над усе цінував освіченість, тому усі четверо синів отримали вищу освіту.

Олександр закінчив гімназію у польському місті Радомі та історико-філологічний факультет Харківського університету. Після захисту магістерської дисертації 1860 року Потебня продовжив навчання у Берліні, а 1874 року захистив докторську дисертацію.

Професор Харківського університету і лідер харківської школи мовознавства, Потебня був також редактором та видавцем творів письменників Гулака-Артемівського, Квітки-Основ'яненка і Манжури. Він перекладав "Одіссею" українською мовою, а серед найвідоміших його наукових праць був коментар до "Слова о полку Ігоревім".

О. Потебня – мовознавець, літературознавець, фольклорист. У Харківському університеті працював професором кафедри російської мови й словесності (1859-60–1891), кафедри слов'янознавства (1871).

Першою вченою працею О. Потебні була магістерська дисертація "О некоторых символах в славянской народной поэзии" (1861), пізніше "Мысль и язык" (1862), "О мифическом значении некоторых обрядов" (1865). Докторську дисертацію "Из записок по русской грамматике" захистив у 1874 р. Протягом 1860–1863 рр. був секретарем словесного факультету Харківського університету. З 1877 р. до 1890 р. був головою Харківського історико-філологічного товариства.

Чимало зробив О. Потебня і в царині українознавчих студій. Зокрема велику увагу приділяв він вивченню української мови, оригінального українського фольклору, про що свідчать такі його праці, як: "Заметки о малорусском наречии" (1870), "Малорусская народная песня по списку XVI ст. Текст и примечания" (1877), "Объяснение малорусских и сродных песен" (перший том – "Веснянки", 1883; другий том – "Колядки", 1887). Редагував зібрання творів Г. Квітки-Основ'яненка у чотирьох томах (1887–1890), П. Артемівського-

Гулака (1888), поетичну збірку І. Манжури "Степові думи та співи" (1889). Перекладав українським гекзаметром "Одіссею" Гомера.

1879 р. одержав золоту медаль за оцінку праці П. Житецького "Очерк звуковой истории малороссийского наречия", а в 1879 р. – золоту медаль за оцінку збірки "Народні пісні Галицької та Угорської Русі" Я. Головацького.

56-річний Олександр Потебня помер 11 грудня 1891 року, похований у Харкові. Ім'я О.Потебні носить Інститут мовознавства АН України.

2. *Прочитайте уривок з тексту В. Франчука про магістерську дисертацію О. Потебні «О некоторых символах в славянской народной поэзии». Схарактеризуйте особливості наукового тексту О. Потебні*

Зіставляючи символи у фольклорі різних слов'янських народів, молодий учений застосовує звичайні для міфологічної школи паралелі, використовуючи їх для систематизації матеріалу. Особливий інтерес становить методика, використана Потебнею. Він робить спробу визначити сутність поетичних символів за свідченнями мови, що уявляються дослідникові точнішими й доказовішими, ніж будь-які умоглядні здогади.

Потебня зупинився на символіці в мові, причому розташував символи за єдністю згаданого в них основного уявлення. У його праці подано семантико-етимологічний аналіз багатьох слів, широко вживаних у народних піснях. Розглядалися важливі поняття і пов'язані з ними ознаки, що мотивували такі називання, як *вогонь, світло, ніч, вода, дим, розум, дорога, мороз, вітер, хмара, дерево, листя, ключ і замок, рій (роїтися), вити, в'язати, обливати, обсипати* та інші.

Особливо багато символів пов'язано з вогнем. «Якби ми не знали, – писав Потебня, – що божества вогню і світла займали важливе місце в язичницьких віруваннях слов'ян, то могли б переконатися у цьому з великої кількості слів, які мають у своїй основі уявлення вогню і світла».

У дисертаційній праці про символи вже ясно й виразно виявилися етнографічні інтереси її автора. Він коротко зупинився на обрядах, ка-

зках, замовляннях та прикметах. Наприклад, тут на основі власних записів і спостережень він описав складну драматизовану дівочу гру «У ворона». Пояснення, які дав до неї Потебня, могли бути зроблені лише тому, що він особисто спостерігав її і зафіксував усі відтінки виконання. Запис цієї гри, зроблений Потебнею, міститься поміж його фольклорними матеріалами, що зберігаються в Інституті рукописів Центральної наукової бібліотеки ім. В. В. Вернадського НАН України.

Коментуючи в першому томі «Объяснений малорусских и сродных народных песен» (1883) пісню про ремеза, Потебня зауважує, що гніздо цього птаха, «як я сам бачив, бережуть в українських хатах як талісман, що, очевидно, її охороняє (і саме гніздо, за словами пісні, є хатка)». У другому томі тієї самої праці (1887) він наводить приклад вірування в бузину, спостережений ним у Роменському повіті в аналогічній охоронній функції. В усіх працях О. Потебні маємо багато посилань на власні записи та спостереження, зроблені ним переважно на Харківщині й Полтавщині. Записи вчений постійно поповнював. Допомагали йому також учні та родичі. У багатьох листах до Потебні можна знайти як додаток запис народної пісні, цікавої загадки чи прислів'я (**В. Франчук. Олександр Опанасович Потебня. Сторінки життя і наукової діяльності. Видавничий дім Дмитра Бураго. Київ. 2012).**

3. *Прочитайте текст. Підготуйтеся до обговорення учення О. Потебні про слово*

За визначенням Потебні, *внутрішня форма* являє собою ту ознаку зі складу чуттєвого образу, яка зумовлює позначення предмета, або «стосунок змісту думки до свідомості», що показує «як представлено людині її власну думку». Власне в цьому зв'язку Потебня вживає цілу низку виразів: *внутрішня форма, етимологічне значення, представлення, знак, символ, аперцепція* тощо, що часто виступають майже як синоніми, загрожуючи неабиякою термінологічною плутаниною. Насправді їх можна поєднати в досить упорядковану ієрархію, на найвищому щаблі якої стоїть *знак*, що вказує на значення: стосовно до слова йому відповідає термін *представлення*, стосовно до поетичного твору – термін *образ* (художній) або *символ*. Термін *пред-*

ставлення є дуже близьким до *внутрішньої форми*, у якій зреалізовано судженнєву природу слова, наприклад, укр. *пічкур* «людина, що курить печі», *дривітня* «місце, де тнуть дрова», *голубити* «пестити іншого, як милуються голуби».

Разом з внутрішньою формою чуттєвий образ, спершу тьмянний і нечіткий, отримує в слові свою єдність, узагальнюється й лише тоді по-справжньому осягається. Ознака, виражена словом за допомогою внутрішньої форми, панує над рештою ознак, бо знову відтворюється при кожному новому сприйнятті, тимчасом як інші можуть усвідомлюватися лише зрідка. Таким чином, слово стає формою думки, оскільки саме в ньому відбувається відбір ознак. Як наслідок, воно є бідніше на зміст, ніж чуттєвий образ, звідки, своєю чергою, вже усунена значна кількість вражень, що правлять йому за тло. Подальше життя слова полягає в його вжитку, тобто в застосуванні до нових випадків, коли до найпершого враження, що віддзеркалене у внутрішній формі слова, додаються все нові й нові ознаки, що поступово входять у зміст слова, поки первісна ознака не стане несуттєвою, виринаючи в свідомості дедалі рідше. Ставши непотрібною, внутрішня форма слова, що була слугувала вихідним пунктом думки, западає в непам'ять. Зміст слова починає безпосередньо прилягати до зовнішньої форми без посередництва внутрішньої. Оскільки думка за своїм змістом є або образ (чуттєвий), або поняття, то й представлення, наявне в слові, стосується або першого, або другого. Однак обидва ці різновиди духового змісту мають суб'єктивно-індивідуальну природу. Потебня окреслює їх терміном *дальше значення слова*, бо вони є принципово незамкнені, тобто містять нескінченну кількість ознак, а тому виходять за межі предмета мовознавства. Дальшому значенню протиставляється *ближче значення слова* (мовне), яке за наявності збереженої внутрішньої форми ототожнюється саме з нею... (Вакуленко С. Чому О. Потебня не започаткував науки семантики або семасіології?

О. О. Потебня й актуальні питання мови та культури: Зб. наук. праць. Київ, 2004. С. 98–108).

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 7

Тема: КАЗАНСЬКА ТА ЖЕНЕВСЬКА ЛІНГВІСТИЧНІ ШКОЛИ

Питання для обговорення

1. Коло наукових інтересів І. Бодуена де Куртене
2. Оригінальні ідеї видатного мовознавця
3. «Курс загальної лінгвістики» Ф. де Соссюра
4. Новизна теорії професора Женевського університету

Методичні рекомендації: перш за все треба виконати подані нижче завдання для самостійної роботи і пояснити, чому І. Бодуен де Куртене працював у різних європейських університетах; зверніть увагу на листування І. Франка і Бодуена де Куртене; сформулюйте власну думку стосовно прогнозів науковця щодо актуальних питань у лінгвістиці ХХ ст.; поміркуйте над проблемою авторства «Курсу...»; оцініть з цієї точки зору позицію учнів Ф. де Соссюра.

Рекомендована література: [1, 8, 9; 1, 3 – додаткова]

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. *Прочитайте про окремі факти з біографії Бодуена де Куртене. Підготуйтеся до обговорення*

Іван Олександрович (Ян) Бодуен де Куртене – польський мовознавець і публіцист. Середню освіту здобув в одній із гімназій Варшави, потім навчався на історико-філологічному факультеті у Варшавському університеті. У 1867 р. отримав стипендію для стажування за кордоном і студіював у Празі та Берліні. 1868 р. його було делеговано до Петербурга і Москви. У Петербурзі працював над дисертацією „Про давньопольську мову до XIV ст.“ Після захисту (1870) став першим викладачем порівняльної граматики індоєвропейських мов у Петербурзькому університеті. У 1871 р. Бодуена де Куртене обрано доцентом історико-філологічного факультету Київського університету. Деякий час науковець працював штатним доцентом Казанського університету. Про той період написав таке: *«Здесь в Казани мне опостылело так, что оставаться более не могу. Хотел бы освободиться и отправиться куда-нибудь в другое место...»*.

Учений сміливо виступав на захист прав народів царської Росії та їхніх мов: „Мені дорога не та чи інша мова, мені дороге право людини залишатися при своїй мові, вибирати її собі, мені дороге право усебічно використовувати рідну мову, право людей на вільне самовизначення і об'єднання, зокрема на основі мови“. За статтю „Национальный и территориальный признак в автономии“ (1913) Петербурзька судова палата засудила Б. де Куртене до двох років позбавлення волі.

Дослідник порушував питання окремішності і самобутності української мови („Кілька слів про об'єктивну та суб'єктивну самобутність України з погляду мовного, племінного, національного й державного“ (1925); „Українське питання з позанаціональної точки зору“ (1913). Він підтримував прагнення українців створити у Львові національний університет.

Б. де Куртене – автор понад 600 наукових праць. Він – один із творців учення про *фонеми, морфеми і графеми* (увів ці терміни у науковий обіг). Учений зробив переворот у фонетиці, дійшовши висновку, що в мові важлива не акустика звуків, а наше сприйняття звуків як засобів розпізнавання і розрізнення морфем. Він одночасно звернув увагу на вивчення морфем і на чергування звуків у них. Так постали нові філологічні дисципліни: *фонологія, морфеміка, морфонологія*.

У 1918 р. науковець повернувся до Польщі і працював у Варшавському університеті до кінця свого життя.

2. *Ознайомтеся з фрагментами книги Листування Івана Франка та Бодуена де Куртене. Івано-Франківськ: Плай, 2008. 92 с. Підготуйте коротке повідомлення про теми, що цікавили українського поета і польського мовознавця.*

Про листування І. Франка з Бодуеном де Куртене відомо давно. Оригінали цих листів з перекладами надруковані в 50-му томі зібрання творів Франка. Однак не менш важливими для з'ясування творчих взаємин, наукових контактів цих двох великих людей є листи Бодуена де Куртене до Каменяра. Цінність цих листів посилює особистість їх автора, видатного польського мовознавця, славіста і педагога, пал-

кого оборонця “свободи національного розвитку всіх мов і незалежності народів, в тому числі й українського”.

У відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України зберігається 15 листів Бодуена де Куртене до І. Франка. Цінність одного з листів визначається передовсім оцінкою Бодуена де Куртене відомої статті І. Франка “Поет зради”, надрукованої у віденському тижневику у 1897 р., за яку поета, за його ж словами “*галицькі поляки закидали камінням і вважають вже неіснуючим*”. Бодуен де Куртене різко засуджує “каменування” І. Франка: “*Гавкання на пана не тільки звичайних писак, але навіть поважніших і чесних людей дуже обурило мене, бо було доказом нетолерування і опанування розуму сліпим шовінізмом*”.

Шостий із збережених листів Бодуена де Куртене до І. Франка найбільший із усіх за обсягом (11 рукописних сторінок) і найцінніший. У ньому вчений ще раз повертається до статті І. Франка “Поет зради”, вже після уважного її прочитання в оригіналі.

...Нам невідомо, чи дискусія з приводу Франкового потрактування поеми А. Міцкевича “Конрад Валенрод” мала продовження в листуванні, відомо тільки, що вона ніяк не вплинула на стосунки між двома видатними людьми, їхні взаємини й надалі залишалися дуже дружніми, доброзичливими.

3. *Прочитайте уривки з дисертації О. Просяник* Наукова концепція Ф. де Соссюра: досвід реінтерпретації. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.02.15. *Загальне мовознавство*. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, МОН України, Київ, 2018.
4. *Підготуйтеся до співбесіди з наступних питань:* а) хто був реальним автором тексту «Курс загальної лінгвістики»? б) як розумів мову Ф. де Соссюр? в) мова і мовлення в ученні Ф. де Соссюра; г) з приводу яких ідей Ф. де Соссюра ви б могли з ним подискутувати?

Усі мовознавці з першого курсу свого університетського навчання засвоюють факт – «Курс загального мовознавства» Ф. де Соссюр не писав, цей твір був укладений А. Сеше і Ш. Баллі за матеріалами студентських лекцій, а разом з тим переконані, що не лише тези й постулати, викладені у монографії, але й текст (формулювання, звороти, терміни) – це саме соссюрівський текст. Міф про «Курс» як соссюрівський текст, який точно відображає його концепцію, став чи не найбільше укоріненим «науковим знанням» в історії мовознавства.

Ф. де Соссюр за життя розвивав свої ідеї тільки на лекціях і в дуже лаконічних рукописних нарисах. Він не викладав регулярного курсу загальної лінгвістики, а лише прочитав 3 цикли лекцій під цією назвою у Женевському університеті в 1907, 1908–1909 і 1910–1911 рр. перед дуже невеликою аудиторією студентів.

«Курс» був складений після смерті вченого двома його колегами з кафедри Ш. Баллі і А. Сеше, котрі не були присутніми на лекціях і звернулися за допомогою до одного зі слухачів трьох курсів А. Рідлінгера. За чернетками, залишеними Ф. де Соссюром, явно неповними, і особливо за нотатками лекцій студентів, редактори за короткий проміжок часу опублікували цілісний текст в 1916 р. Нерідко видавцям доводилось дописувати певні положення за свого старшого колегу. Часто вони досить вільно інтерпретували погляди Ф. де Соссюра, або й приписували йому свої власні думки.

Тим не менше, книга стала лінгвістичним бестселером, що відкрив нові теоретичні і методологічні перспективи розвитку світового мовознавства. Лінгвістична думка кінця ХІХ ст. поступово відходила від однозначного прив'язування мовознавства до історії культури і переорієнтовувалась на психосоціальні та біофізіологічні дослідження. Початки такої методологічної постави у системній формі були закладені саме «Курсом», з тексту якого виникало, що мова – це універсальний функційний засіб спілкування і вираження інтенції в усіх сферах життєдіяльності, а не культурне надбання чи містичний «дух» народу. Під кінець століття у психології з'являються концепції, які остаточно і переконливо доводять психічну основу мислення.

В результаті усе вищезазначене спричинило зростання інтересу до мови як до явища, що самоорганізується, як до знаряддя спілкування і вираження думки, як до психосоціальної функції, і, як підсумок, починається радикальний відхід від філології XIX століття та від філологізму як такого.

Термін *langue* традиційно в російській лінгвістичній культурі перекладається як язык, а в українській – як мова, натомість термін *parole*, відповідно як речь і мовлення. Більше проблем виникає з їх розумінням. Зазвичай розуміння цих термінів базується на «Курсі», де упорядники як основну онтологічну рису мови називали соціальність на противагу індивідуальності мовлення. Крім того, з їх же «легкої руки» за мовою стійко закріпилася дефініція як іманентної суспільної системи знаків, а мовлення – як індивідуального акту волі. У рукописній спадщині Ф. де Соссюра, натомість, поряд із загальним об'єктом мовознавства – *langage* вирізняє ще три структурні функції – *langue*, *parole* і *discours* (*le discursif*), з яких перша стосується потенційного аспекту мовної діяльності, а дві інші – її актуально-процесуального аспекту.

Є ще одна суттєва відмінність між термінами *parole* і *discours* (*le discursif*). Вона стосується семантики. Найчастіше Ф. де Соссюр вживає термін *parole* тоді, коли хоче підкреслити чисто фонетичний аспект висловлювання, його акустико-артикуляційний аспект. Саме тому він наполягав на приписуванні *parole* статусу діахронічного, протяжного у часі об'єкта на противагу мові як об'єкта одночасно ідіосинхронічного (у його актуальному стані) та панхронічного (у стані тривання). Коли ж йдеться про комунікацію як взаємний обмін інформацією, як повідомлення і його інтерпретацію, релевантним є термін *discours*.

Мова є станом, статичною системою інформаційних відношень, мовлення має характер актуального інформаційного процесу. Проблема розрізнення мови й мовлення в ученні Ф. де Соссюра має виразно темпоральний характер. Мові притаманний характер ідіосинхронічний (усі її функційні елементи співіснують водночас у єдиній сис-

темі), мовленню ж – діахронічний (це завжди протяжний та змінний у часі процес).

На зміну лінгвістиці мови 30–40-х рр. ХХ ст. у 70–90 рр. прийшла лінгвістика мовлення. Спочатку на рівні речень, потім на рівні тексту, пізніше – дискурсу як тексту в мовленнєвій ситуації. Зараз виразно проступають спроби вивести лінгвістичне дослідження на рівень лінгвістики дискурсу, але суто як фрагмента *langage* (мовної діяльності). Стає зрозумілим, що, поза всяким сумнівом, настане час лінгвістики цілісної мовної діяльності, причому не об'єктивістської та описової, а антропоцентричної, і не субстанціальної, а реляціоністської. А це, власне, і є сосюрівська наукова концепція.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 8

Тема: МОВОЗНАВСТВО У НОВОРОСІЙСЬКОМУ (ОДЕСЬКОМУ) УНІВЕРСИТЕТІ

Питання для обговорення

1. Перший декан історико-філологічного факультету – В. Григорович
2. Наукова діяльність О. Кочубинського та В. Ягича
3. Коло лінгвістичних інтересів Б. Ляпунова.
4. Сучасний стан науки про мову на філологічному факультеті ОНУ ім. І. І. Мечникова

Методичні рекомендації: почніть підготовку з виконання завдань для самостійної роботи; у сучасних періодичних виданнях філологічного факультету (*Мова; Записки з українського мовознавства*) знайдіть статті ваших викладачів, окресліть коло їхніх наукових інтересів; особливу увагу зверніть на роботи науковця, який керує вашою кваліфікаційною роботою.

Рекомендована література: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Історія та сучасність (1865–2015). Одеса: ОНУ, 2015. С. 107–115; 824–846.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. *Ознайомтеся з найважливішими фактами наукової діяльності Б. Ляпунова. Підготуйтеся до обговорення*

Видатний учений-філолог Борис Михайлович Ляпунов народився у 1862 р. в Симбірській губернії. Як вказується в анкеті Б. М. Ляпунова, що зберігається в Науковій бібліотеці ОНУ ім. І. І. Мечникова, за походженням він *«із дворян»*. У 1881 р. Б. М. Ляпунов закінчив Московську гімназію і вступив до Петербурзького університету, де в той час працював академік І. В. Ягич – перший науковий керівник Б. М. Ляпунова. Після закінчення університету в 1885 р. Борис Михайлович продовжив освіту в Харкові. Там в університеті він багато чому навчився в О. О. Потебні. В результаті Б. М. Ляпунов отримав блискучу підготовку в галузі слов'янського мовознавства. Він оволодів найкращими на той час методами та прийомами наукового дослідження в межах порівняльно-історичного мовознавства, зокрема, це був глибокий аналіз письмових пам'яток із залученням багатющого матеріалу зі слов'янських мов для порівняння.

У 1901 р. Б. Ляпунов отримав запрошення зайняти посаду екстраординарного професора кафедри слов'янської філології в Одеському університеті, де працював до 1924 р. Цей період у житті науковця відмічається продуктивною науковою і педагогічною діяльністю. Він читає курси зі слов'янознавства в нашому університеті, пише багато досліджень з питань слов'янської філології. Видатного науковця, в першу чергу, цікавили *«праслов'янські сюжети»*, зокрема, питання праслов'янської мови, що яскраво представлені у дослідженнях старослов'янської мови: *«Форми відмінювання у старослов'янській мові»* (1905 р.), *«Лекції з граматики старослов'янської мови»* (1908–1909 рр.). Глибокі дослідження в межах славістики дозволили автору зробити певні висновки про взаємні стосунки між трьома групами слов'янських мов. Окрема робота науковця присвячена вивченню зв'язків між російською та українською мовами (*«Древнейшие связи русского и украинского языка»*). Занурившись у цю проблему, Б. Ляпунов відмовився від погляду на українську та білоруську мови як на

наріччя стосовно російської мови. Він визнав самостійність і самобутність цих мов.

Значне місце у науковій спадщині Б. М. Ляпунова займають етимологічні дослідження, що ґрунтуються на мовному матеріалі давньоруських та старослов'янських пам'яток. Часто до таких досліджень автором залучалися факти з діалектів слов'янських мов. У своїх етимологічних розвідках науковець яскраво демонстрував здатність до уважного спостереження, уміння враховувати як семантичні, так і фонетичні фактори.

Протягом наукової діяльності в Одеському університеті Б. Ляпунов написав більше тридцяти досліджень. Незважаючи на різну тематику, всі вони присвячені актуальним проблемам слов'янського мовознавства.

Цінними у спадщині науковця є численні відгуки і рецензії на лінгвістичні праці інших. Б. Ляпунов не тільки відмічав позитивні моменти у рецензованих дослідженнях або вказував на недоліки: як правило, він додавав і свої розгорнуті міркування стосовно тієї чи іншої проблеми, яку намагався розв'язати автор дослідження.

Пам'яті вчителів Ляпунова – І. В. Ягича і О. О. Потебні – були присвячені розгорнуті огляди наукової діяльності видатних славістів. Борис Михайлович високо оцінив історико-філологічні дослідження І. В. Ягича. Серед наукової спадщини О. Потебні виділив синтаксичні розвідки і філософські міркування дослідника про тісний зв'язок мови та людської думки. Саме це складає славу його учителеві.

Праці Б. Ляпунова відомі не тільки на батьківщині, а й за її межами. Борис Михайлович був дійсним членом Польської, Чеської та Болгарської Академій Наук. Важливими і цікавими є думки науковця і зараз. Всі, хто працював з ним, його учні запам'ятали Б. Ляпунова не тільки як видатного славіста, який висловлював геніальні ідеї, відстоював свої наукові принципи, а й ученого, який уважно прислуховувався до інших, у разі необхідності не боявся їх критикувати, допомагав і направляв.

У 1924 р. Б. Ляпунов був обраний дійсним членом Академії Наук СРСР, і у зв'язку з цим він переїхав з Одеси до Ленінграда.

Більше сотні опублікованих статей і досліджень залишив нам у спадщину видатний славіст Б. Ляпунов. Є в нашій науковій бібліотеці і його неопубліковані роботи. Ми пишаємось видатними ученими, які працювали в нашому університеті. Серед них почесне місце займає Борис Михайлович Ляпунов.

2. *Назвіть прізвище мовознавця, про якого йдеться у наведеному нижче тексті*

Цей науковець – виходець із високоосвіченої дворянської сім'ї, що мала родинні зв'язки із Сеченовими, Криловими, Філатовими. Його батько свого часу був відомим астрономом, завідував обсерваторією Казанського університету. Дитинство пройшло в родинному маєтку в селі, де він здобув початкову освіту під керівництвом матері, Софії Олександрівни. Отримавши гімназичну освіту в Нижньому Новгороді і Москві, майбутній учений у 1881 році вступив на історико-філологічний факультет Петербурзького університету, де, навчаючись під керівництвом професора І. Ягича, вивчав старослов'янську мову, старослов'янські тексти, порівняльну граматику слов'янських мов, історію російської мови, польську, сербську та литовську мови. Саме І. Ягич у 1884 році запропонував і тему дослідження про мову синодального списку Першого Новгородського літопису. Це дослідження стало знаменним у його житті: він отримав срібну медаль, а згодом воно переросло у магістерську дисертацію. Після закінчення університету молодий учений був залишений при ньому для підготовки до професорського звання. У 1887 році він переїхав до Харкова, де слухав лекції великого О. Потебні. З 1892 року він почав читати лекції як приват-доцент Харківського університету. В 1900 році отримав пропозицію зайняти кафедру слов'янської філології у Новоросійському університеті, де працював спочатку приват-доцентом, а з 1902 року – екстраординарним професором. Він читав ряд курсів зі славістики, писав роботи, що висвітлювали питання слов'янського мовознавства. Одеський період позначився найбільшою продуктивністю наукової та педагогічної діяльності вченого. 1 грудня 1923 року він був обраний дійсним членом АН СРСР і переїхав до Ленінграду, де працював професором і керував сектором слов'янознавства. Рабо-

ти академіка зробили його відомим не тільки серед вітчизняних сучасників, але й за кордоном. Він був членом Польської (1930), членом-кореспондентом Болгарської (1932), Чеської (1934) Академій наук. Праці науковця не втратили свого значення і в наш час.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Гайдаєнко І. В. «Загальне мовознавство» – навчально-методичний комплекс. Херсон : ХДУ, 2018. 75 с.
2. Довбня Л., Товкало Т. Історія українського мовознавства: навчальний посібник в іменах. Переяслав-Хмельницький, 2018. 171 с.
3. Загнітко А. Теорії сучасних лінгвістичних вчень: навчальний посібник. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. 528 с.
4. Іван Огієнко (митрополит Іларіон). Рідна мова / Упоряд., авт. передмови та коментарів М. С. Тимошик. Київ: Наша культура і наука, 2010. 436 с.
5. Корольов І. Р., Письменна Ю. О., Рожченко З. В. Основи лінгвістичних знань : навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ : Київський університет, 2013.
6. Кришко А. Ю. Вплив ідей Вільгельма фон Гумбольдта (1767–1835) на мовну освіту в Україні ХІХ – початку ХХ століття. Монографія . Умань: ФПО Жовтий О.О., 2015. 311 с.
7. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Історія та сучасність (1865–2015). Одеса: ОНУ, 2015. С. 107–154; 591–608; 824–850.
8. Просяник О. Фердинанд де Соссюр: деміфологізація концепції: Монографія. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2018. 289 с.
9. Руда Н. Історія лінгвістичних учень. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2015. 256 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Глущенко В. А. Мова як система. Київ: ЦУЛ, 2022. 132 с.
2. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни : у 4-х т. Донецьк: ДонНУ, 2012.
3. Кириченко Г. С., Кириченко С. В., Супрун А. П. Нариси загального мовознавства: навч. посіб. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл.: у 2ч. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2008.
4. Мех Наталія Лінгвофілософська концепція О. О. Потебні й гуманітаристика ХІХ – ХХІ століть. Культура слова № 83. 2015. С. 32–36.
5. Коць Тетяна. О. О. Потебня про цінність слова: проекція на мовну реальність. Культура слова № 83. 2015. С. 36–42.
6. *Програми лекційних курсів, семінарських і практичних занять кафедри загального та слов'янського мовознавства: метод. посіб. / відпов. ред.*

д-р філол. наук, проф. О. А. Войцева. Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова, 2018.

ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського: www.library.edu-ua.net/
2. Веб-сайт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua>
3. Бібліотека Інституту мовознавства імені О. О. Потебні національної Академії наук України: <http://www.inmo.org.ua/library.html/>
4. Лінгвістика //Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=55500
5. «Мовознавство» науково-теоретичний журнал інституту мовознавства ім. О. О. Потебні. <http://www.movoznavstvo.org.ua/>
6. Український лінгвістичний портал <http://www.ulif.org.ua/ulif/>
7. Веб-сайт “Бібліотеки в мережі Internet” <http://library.zntu.edu.ua/res-libr-el.html> –

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Розвиток мовознавства в Стародавній Індії
2. Наука про мову в давній Греції та Римі. Ідеї Платона і Аристотеля
3. Різниця науки про мову в Стародавній Індії та Греції
4. Арабське мовознавство
5. Стан науки про мову в період Середньовіччя
6. Зародження мовознавства на теренах України
7. Перші граматики та лексикографічні праці в Україні
8. Вплив латинської граматики на подальший розвиток мовознавства
9. Граматика Пор-Рояля
10. Мовознавство в епоху Відродження
11. Перші представники порівняльно-історичного мовознавства (мовознавчі погляди Ф. Боппа, Я. Грімма, Р. Раска)
12. Порівняльне мовознавство у східних слов'ян. Дослідження О. Востокова.
13. Українознавство в к. XVIII – на поч. XIX ст.
14. Значення санскриту для порівняльно-історичного мовознавства
15. Вільгельм фон Гумбольдт і його лінгвістична концепція
16. Основні ідеї Гумбольдта стосовно співвідношення буття та мови
17. Теоретичний аналіз мови в роботах В. фон Гумбольдта
18. Натуралізм у поглядах А. Шлейхера
19. Лінгвістично-психологічна теорія Г. Штейнталя
20. Лінгвістичні погляди О. Потебні
21. Значення наукових досліджень О. Потебні
22. Молодограматизм у порівняльно-історичному мовознавстві
23. Лінгвістичні погляди Бодуена де Куртене
24. Лінгвістична концепція Ф. де Соссюра
25. Мовознавство у Новоросійському (Одеському) університеті

Розподіл балів, які отримують студенти денної форми навчання

ПОТОЧНИЙ КОНТРОЛЬ										ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ		СУМА БАЛІВ
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8			ІСПИТ		
10	10	10	10	10	10	10	10			20		100

Навчальне видання

ІСТОРІЯ МОВОЗНАВСТВА

ЕЛЕКТРОННІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

тести та завдання для самостійної роботи
для здобувачів філологічного факультету
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність 035 Філологія

Електронне практичне видання

Укладач

Яковлєва Ольга Василівна

В авторській редакції

Затвердж. авт. 05.03.2024. Шрифт Times New Roman.
Системні вимоги: операційна система сумісна з програмним забезпеченням
для читання файлів формату PDF.
Обсяг 0,7 МБ. Зам. № 2756.

Видавець і виготовлювач
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4215 від 22.11.2011 р.
65082, м. Одеса, вул. Єлісаветинська, 12, Україна
Тел.: (048) 723 28 39, e-mail: druk@onu.edu.ua